
STANJE U BIBLIOTEKAMA U SRBIJI

SITUATION AT LIBRARIES IN SERBIA

Stela Filipi-Matutinović,
Univerzitetska biblioteka «Svetozar Marković», Beograd

Sadržaj - Iako još uvek nedovoljno opremljene kadrovski i tehnički, biblioteke u Srbiji zakoračile su u informacijsko doba. Prihativši svetski trend umrežavanja biblioteka, kojim je jedino moguće obezbediti dovoljne resurse za zadovoljavanje potreba korisnika u doba interneta i elektronskog publikovanja, vodeće biblioteke udružile su se preko koordinirane nabavke i obrade. Uspostavljen je konzorcijum naučnih biblioteka KoBSON, preko kojeg se ugovara pristup do 17.000 elektronskih časopisa, nekoliko hiljada knjiga, dvadesetak baza podataka, organizuje edukacija i sufinansira međubibliotečka pozajmica. Osnov za koordiniranu nabavku u svakoj zemlji je centralni elektronski katalog, koji je u Srbiji uspostavljen februara 2003. pod nazivom Virtuelna biblioteka Srbije. U njega je sada uključeno 58 biblioteka u kojima se katalogizacija obavlja na nivou sistema, a korisnicima su dostupni podaci o preko 1,7 miliona publikacija. Ušteda u radnom vremenu bibliotekara iz udruženih biblioteka je ogromna, jer se svaka publikacija u sistemu obrađuje samo jednom. Uštedu vremena korisnika je nemoguće izračunati. Iz podataka o korišćenju ovog sistema vidljivo je da je broj pretraživanja kataloge biblioteka preko interneta znatno nadmašio broj pretraživanja u prostorijama biblioteka, što je jedan od svetskih kriterijuma za procenu stepena informatizacije društva.

Abstract - Libraries in Serbia entered the information era, even though they are not sufficiently equipped with technical and human resources. Accepting the world trend of library networking, as the only possibility to provide enough resources for satisfying patron needs in the era of internet and electronic publishing, leading libraries joined their resources through coordinated acquisition and cataloguing. Consortium of research libraries KoBSON was established, and with its help the contracts for access to 17,000 electronic journals, a few thousand books and more than twenty databases was realized, education was organized and international interlibrary loan was partly financed. The basis for coordinated acquisition in any country is an electronic union catalogue, which was established in Serbia in February 2003, under the name «Virtual Library of Serbia». At the moment 58 libraries are included in the shared cataloguing system, and users have access to more than 1,7 million records. Every publication is catalogued only once in the system, bringing huge savings in librarian time. Savings in users time is not possible to calculate. From the data about usage of the system it is obvious that the number of catalogue searches through the internet is much greater than the number of searches in the library buildings, being one of the international criteria to estimate informatization level of a society.

Bibliotekarstvo je oduvek bilo profesija koja je bila okrenuta pre svega korisnicima i njihovim potrebama a stručnjaci zaposleni u bibliotekama bili su tradicionalno ljudi okrenuti saradnji i komunikaciji na najširem prostoru koji im je bio dostupan. Dobra komunikacija i saradnja zahtevala je prihva-

tanje međunarodnih standarda, kako bi se komunikacija olakšala. Pojava interneta i svetske mreže definitivno je promenila svet bibliotekarstva, a njegov aspekt vezan za tesnu međusobnu saradnju učinila još značajnijim.

Bibliotekarstvo u Srbiji je krajem osamdesetih godina bilo dosta dobro razvijeno i svetski trendovi povezivanja biblioteka bili su prihvaćeni. U tadašnjoj Jugoslaviji bio je uspostavljen sistem uzajamne katalogizacije, koji je bio na nivou najrazvijenijih zemalja sveta. Kada se raspadom Jugoslavije sistem raspao, Narodna biblioteka Srbije, Biblioteka Matice srpske i Univerzitetska biblioteka "Svetozar Marković" nastavile su da rade u lokalnu na istom softveru. Pokušaji za ponovno objedinjavanje sistema na drugom softveru tokom devedesetih nisu uspeali.

Kod biblioteka koje su ranije bile učesnice u sistemu uzajamne katalogizacije postojala je svest o potrebi ponovnog uspostavljanja mreže biblioteka i sistema uzajamne katalogizacije na nivou Srbije, te su posle demokratskih promena 2001. urađeni projekti «Virtuelna biblioteka Srbije» i «Izgradnja kooperativne mreže visokoškolskih biblioteka u Srbiji». Oba projekta su prihvaćena od strane finansijera – Fonda za otvoreno društvo i Evropske Komisije u okviru programa Tempus. Jedini u tom trenutku sveobuhvatan i potpuno završen programski paket za biblioteke koji je imao interfeise i uputstva za rad na srpskom jeziku i čiji odnos kvalitet/cena je bio prihvatljiv za Srbiju je bio COBISS, te je stoga uz podršku stručnjaka iz EU on i izabran kao osnova za obnovu sistema uzajamne katalogizacije i umrežavanje biblioteka. COBISS softver je proizvod koji je Institut informacijskih znanosti (osamostaljeni deo Računarskog centra Univerziteta u Mariboru, www.izum.si) nastavio da razvija za potrebe Slovenije i posle raspada Jugoslavije.

Uspostavljena je koordinacija projekata «Virtuelna biblioteka Srbije», čiji je nosilac bila Narodna biblioteka Srbije i Tempus projekta «Izgradnja kooperativne mreže visokoškolskih biblioteka u Srbiji», čiji je nosilac bila Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“. Objedinjena su dobijena sredstva i februara 2003. počeo je da funkcioniše host u Narodnoj biblioteci Srbije, na koji je postavljen centralni uzajamni katalog Republike Srbije sa 1.400.000 zapisa. Katalog je napravljen tako što su bazi podataka sa elektronskim katalogom Biblioteke Matice srpske, koji je bio najveći u Srbiji, dodati zapisi iz elektronskih kataloga Narodne biblioteke Srbije, Univerzitetske biblioteke

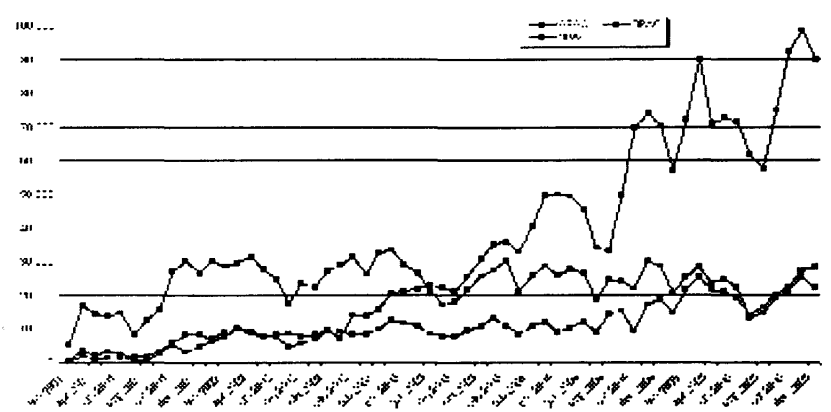
„Svetozar Marković“ i Jugoslovenskog bibliografsko informacijskog instituta.

Danas centralni uzajamni katalog Srbije ima preko 1.700.000 zapisa, a u toku je konverzija zapisa o svim knjigama iz štampanih kataloga bibliografija domaćih knjiga. U njega je uključena i bibliografija tekuće izdavačke produkcije Srbije. Katalog je uključen i u Evropski portal sa centralnim katalogizacijama nacionalnih biblioteka - The European Library <http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/index.htm>.

Trenutno već 56 biblioteka u Srbiji učestvuju u sistemu uzajamne katalogizacije gradeći virtuelnu biblioteku Srbije - VBS: obe nacionalne biblioteke, sve tri univerzitetske i veći broj visokoškolskih i javnih biblioteka. Preko 170 bibliotekara dobilo je licence za rad u sistemu, još 70 je u proceduri, a edukaciju za sticanje licenci organizuje Narodna biblioteka Srbije, uz saradnju biblioteka osnivača VBS i IZUM-a. Započeta je i izgradnja tzv. "dubokog" kataloga – postavljanje linkova sa bibliografskog opisa na puni tekst digitalizovanih publikacija.¹

Od novembra 2004. započeta je besplatna razmena zapisa u okviru projekta COBISS.Net između biblioteka u Sloveniji, Makedoniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Srbiji, koje svoje sisteme takođe grade na COBISS platformi. Za godinu dana razmenjeno je preko 25.000 zapisa, a ukupno u sistemu COBISS.Net ima preko 6 miliona zapisa. COBISS i dalje razvija Institut informacijskih znanosti, državna institucija Slovenije (sa oko 100 zaposlenih), koji u okviru svoje redovne delatnosti prati i sve svetske bibliotekarske standarde. Oni se unose u nove verzije programa, koje se odmah distribuiraju svim učesnicima sistema. Postoji razrađen sistem obučavanja bibliotekara sa dodelom licenci za rad u sistemu onima koji prođu kurseve i urade određen broj ispravnih zapisa, kao i tehnička podrška iskusnih programera i sistem inženjera koji održavaju sistem i pomažu regionalnim centrima u Srbiji, Crnoj Gori, Makedoniji i Bosni i Hercegovini da sistem funkcioniše bez zastoja 24 sata dnevno, svakog dana u godini.

¹ <http://vbs.nbs.bg.ac.yu/cobiss/>

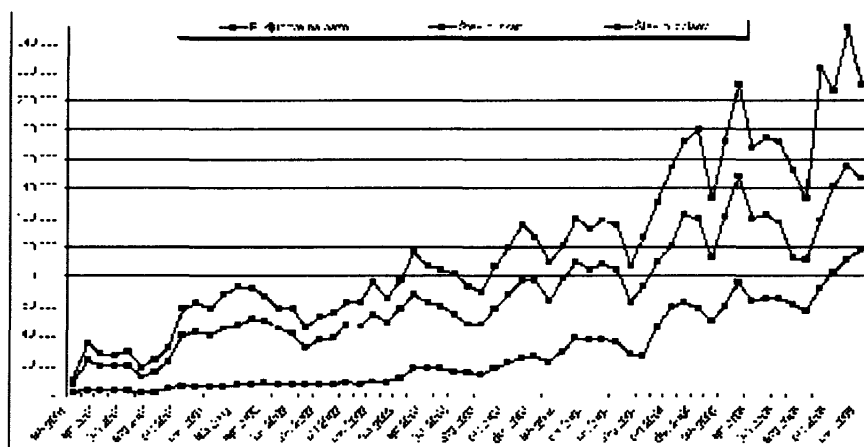

Grafiikon 1 : Korišćenje uzajamnog elektronskog kataloga COBISS/OPAC

Za biblioteke u Srbiji je to bilo od izuzetnog značaja, jer je pomoglo da se brzo prevaziđu posledice dugotrajne izolacije i stagnacije. Po mišljenju mnogih svetskih stručnjaka, COBISS je jedan od najuspešnijih regionalnih sistema i u toku su pregovori o njegovoj implantaciji i u drugim zemljama regiona (Bugarska, Albanija). Zapisi iz COBISSi uključeni su i u GOOGLE SCHOLAR, najviše korišćen pretraživač interneta u svetu.

Korisnici u Srbiji su veoma spremno dočekali elektronski katalog, što se najbolje vidi iz podataka o korišćenju OPAC-a.

Posebno su popularni elektronski katalogi onih biblioteka koje su uključile i modul za cirkulaciju, pa korisnici odmah vide i da li u biblioteci čiji katalog pretražuju postoji primerak slobodan za pozajmljivanje. Na sledećem grafiikonu vide se podaci o korišćenju elektronskih kataloga u Srbiji na platformi COBISS. Vidljivo je da je počev od druge polovine 2003. najveći deo upita došao preko interneta (OPAC), a da broj osnovnih (NPAC) i složenijih pretraživanja (APAC) sa radnih stanica u bibliotekama raste daleko sporije. Ukupno je bilo 1.424.937 pretraživanja tokom 2005. godine.

Grafiikon 2 : Brpj prilaza bazi, broj pretraživanja i broj preuzetih ispisa iz baze COBISS.SR

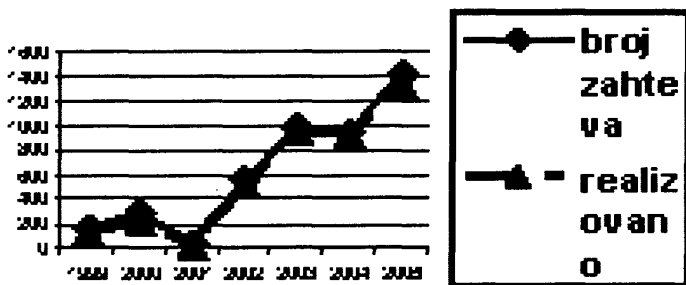
COBISS sistem je postao regionalni sistem, a njegova upotreba u svim javnim i visokoškolskim bibliotekama Slovenije donela je Sloveniji prvo mesto u svetu po broju korisnika biblioteka preko Interneta, što je bio

i jedan od kriterijuma EU za procenu stepena razvoja informacionog društva u Sloveniji.² Dalji razvoj sistema imaće veliki značaj za razvoj informatičkog društva u Srbiji.

MEĐUBIBLIOTEČKA POZAJMICA – NOVA ISKUSTVA

Zahvaljujući razvoju elektronskih sistema i međubibliotečka pozajmica je ušla u novu, elektronsku, fazu poslovanja. Pronalaženje pune reference o knjizi ili članku koji je potreban, lista svih biblioteka koje ih poseduju i daju u pozajmicu, slanje reversa, praktični podaci o načinu isporuke, mestu i roku korišćenja, kao i načinu i sredstvima plaćanja, obavlja se isključivo elektronski. S obzirom na praznine u nabavci u srpskim bibliotekama tokom devedesetih, pozajmica ima i dalje veliki značaj. Od 2003. godine, međubibliotečka pozajmica sa inostranstvom je, kao redovna delatnost Univerzitetske biblioteke u Beogradu, ušla u projekat KoBSON, dok se ostale biblioteke, koje imaju pristup elektronskim bazama podataka,

knjigama i časopisima preko akademske mreže, postepeno uključuju u rad, kako u automatizovanoj domaćoj, tako i pozajmici sa inostranstvom. Individualni korisnici i biblioteke iz cele Srbije obavljaju domaću pozajmicu (klasičnom poštom ili post-epresom), a međubibliotečku pozajmicu sa inostranstvom Univerzitetska biblioteka «Svetozar Marković», Biblioteka Matice srpske, Univerzitetska biblioteka «Nikola Tesla» u Nišu i Univerzitetska biblioteka u Kragujevcu. Inostrana pozajmica u Srbiji posle zastoja u devedesetim prvo je obnovljena u Univerzitetskoj biblioteci «Svetozar Marković» i elektronsko poslovanje u okviru pozajmice je prvo uvedeno u ovoj biblioteci.

Grafičon: Kretanje broja zahteva za međubibliotečku pozajmicu iz inostranstva u Univerzitetskoj biblioteci u Beogradu

ZAKLJUČAK

Možemo zaključiti da su promene rada u bibliotekama Srbije u novom milenijumu zaista veoma velike. Posle deset godina, za koje možemo najkraće reći da predstavljaju stanje stagnacije i postepenog, ali neumitnog, propadanja, nastupile su brze promene. Velikim naporima uz stranu pomoć i podršku Ministarstva nauke Republike Srbije uspelo se da se neki razvojni stadijumi „preskoče“ i da se uhvati korak sa svetskim trendovima.

Realizacija međunarodnih projekata „Virtuelna biblioteka Srbije“, „Izgradnja kooperativne mreže visokoškolskih biblioteka

² SIBIS Pocket Book 2002/03 Measuring the Information Society in the EU, the EU Accession Countries, Switzerland and the US / Empirica Gesellschaft für Kommunikations- und Technologieforschung mbH, Bonn. www.sibis-eu.org

u Srbiji na univerzitetima u Beogradu, Nišu i Kragujevcu" i uspostavljanje i uspešan rad Konzorcijuma za objedinjenu nabavku KoBSON uz pomoć Ministarstva nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije potpuno su promenili stanje u bibliotekarstvu Republike. Posla ima još mnogo, ali pravac razvoja je u skladu sa tendencijama u razvijenom svetu. Uspostavljanje saradnje sa najvećim svetskim pretraživačem GOOGLE takođe ima veliki značaj za dalji razvoj. Ono što najviše nedostaje je sistematsko

obrazovanje korisnika kao deo formalnog obrazovnog procesa i redovno opremanje biblioteka najnovijom informaciono-komunikacionom tehnologijom. Dodatni problem je i zapošljavanje mladih i visoko-obrazovanih kadrova u bibliotekama Srbije, koji bi na sebe preuzeli ulogu informacionog opismenjavanja širokog kruga korisnika, jer postojeća kadrovska struktura i društveni položaj bibliotekara nije adekvatan njihovoj promenjenoj ulozi u 21. veku.

LITERATURA

- [1] Popović Bošković, Gordana; Filipi-Matutinović, Stela. Virtuelna biblioteka Srbije (VBS) - računarsko povezivanje biblioteka u Srbiji.// Infoteka, 2(2001), 1- 2, 57-79
- [2] Filipi-Matutinović, Stela. Projekat Tempus.// Infoteka, 2(2001), 1- 281-90.
- [3] Stevanović, Vesna. *Virtuelna biblioteka Srbije (VBS)*.// Infoteka, 4(2003), 1, 95-102. Dostupno na:www.unilib.bg.ac.yu/bibliotekarstvo/infoteka/index-php
- [4] Van Halm, Johan. Interoperabilnost – sodelovanje in konkurenca v prostoru knjižnic in informacijskih servisov. Organizacija znanja, 3 (2004). Dostupno na: http://splet02.izum.si/cobiss/CobissNews.jsp?apl=/2004_3/ar06.jsp
- [5] Kosanović Biljana. Konzorcijum biblioteka Srbije za objedinjenu nabavku: da li dovoljno koristimo elektronske izvore informacija?// Infoteka, 4(2003), 2, 107-113. Dostupno na: www.unilib.bg.ac.yu/bibliotekarstvo/infoteka/index-php
- [6] Mazić, Bogoljub; Filipi-Matutinović, Stela: The Virtual Library of Serbia: the Union Catalogue of Serbian Libraries. // International Cataloguing and Bibliographic Control, 34 (2005), 4, 67-69
- [7] Filipi-Matutinović Stela; Popović, Aleksandra; Krinulović Oja: Electronic information at the University Library in Belgrade and the changes they caused. // INFORUM 2005: 11th Annual Conference on Professional Information Resources, Prague 23-26 May 2005 [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2005. Dostupno na: <http://www.inforum.cz/inforum2005/english/sbornik.php>. ISSN 1801-2221